

7. kapitola: Ekonomický cyklus

Studijní cíle: V této kapitole se seznámíte:

- s ekonomickým cyklem, který je přirozenou formou pohybu kapitalistické ekonomiky
- s modelem cyklů podle Schumpetera a s jejich charakteristikou
- s mechanismem ekonomického cyklu
- s indikátory ekonomického cyklu
- s vysvětlením příčin cyklického vývoje
- s teorií ekonomického cyklu (keynesovský směr, peněžní teorie)

Klíčová slova:

ekonomický cyklus, mezera HDP, Kitchinovy cykly, Juglarovy cykly, Kondratěvovy vlny, konjunktura, krize, deprese, oživení, asynchronnost cyklu, expanze, vrchol, kontrakce, dno, spekulativní bubliny, "run" na banky, recese, indikátory ekonomického cyklu, keynesovské teorie ekonomického cyklu, pesimistická očekávání, princip akcelérátoru, superkumulativní proces, peněžní teorie ekonomického cyklu, tzv. peněžní iluze, politickoekonomický cyklus,

Metodika výkladu:

Zvyšování produkčních možností ekonomik neprobíhá jako nepřetržitý a bezproblémový proces, ale je doprovázeno cyklickými oscilacemi skutečného produktu kolem potenciálního produktu. Makroekonomická rovnováha, která dlouhodobě směřuje k plnému využití zdrojů, tak vzniká nad, ale i pod úrovní potenciálního produktu. Většina ekonomů proto považuje ekonomický cyklus za formu pohybu kapitalistické ekonomiky.

Ekonomický cyklus je možné charakterizovat podle různých kritérií, protože výkyvy ekonomiky mají rozdílnou intenzitu a délku trvání. V teorii cyklu proto rozlišujeme druhy ekonomického cyklu, obvykle z časového hlediska. Mechanismus cyklického vývoje ovlivňuje řada faktorů, které způsobují specifické rysy jednotlivých cyklů. Při analýze krátkodobých výkyvů je využíván model AD - AS. V jeho rámci můžeme identifikovat příčiny odklonu skutečného produktu od potenciálního produktu.

Odhalení příčin kolísání ekonomické aktivity je považováno za "kvadraturu kruhu" v ekonomické teorii. Velká skupina ekonomů upozorňuje na úlohu investic v cyklickém kolísání. Při vysvětlení příčin cyklu spojují mechanismus investičního multiplikátoru s důchodovým akcelérátorem. Zastánci peněžní teorie cyklu považují za hlavní příčinu kolísání

ekonomiky změny množství peněz v oběhu a změny úrokové míry. Velkou popularitu v posledních letech získala teorie politickoekonomického cyklu. Někteří ekonomové se domnívají, že cyklické výkyvy je možné výrazně omezit (například, nositel Nobelovy ceny za ekonomii v roce 1995, Robert Lucas). Vznik světové hospodářské krize v roce 2007 tuto "hypotézu" nepotvrdil.

Studijní text:

Použijte literaturu:

VLČEK, J.: Ekonomie a ekonomika. Praha: Wolters Kluwer, 2009; kapitola 17.

Po prostudování doporučené kapitoly využijte studijní oporu k procvičení látky.

7.1 Charakteristika ekonomického cyklu

Pod pojmem ekonomický cyklus rozumíme více méně pravidelné kolísání reálného HDP kolem potenciálního produktu. Cyklický vývoj je formou pohybu kapitalistických ekonomik. Nesoulad mezi potenciálním produktem (Y^*) a skutečným produktem (Y) signalizuje, že:

- ✓ ekonomika plně nevyužívá své zdroje, které má k dispozici ($Y < Y^*$), průvodním jevem je nedobrovolná nezaměstnanost;
- ✓ v ekonomice jsou zdroje přetěžovány ($Y > Y^*$), což vede k zvýšení míry inflace.

Pod pojem "**ekonomický cyklus** zahrnujeme pohyb celkového národního outputu, důchodu a zaměstnanosti, který zpravidla trvá 2 - 10 let a vyznačuje se rozmachem či útlumem ekonomické aktivity ve většině sektorů ekonomiky". (Samuelson, Nordhaus; autoři světoznáme učebnice ekonomie).

Hospodářský cyklus se projevuje v kapitalistických ekonomikách od roku 1825. *V souladu s J. Schumpterem rozeznáváme:*

- ✓ Kitchinovy cykly _____
- ✓ Juglarovy cykly _____
- ✓ Kondratěvovy vlny _____

V učebnici si najděte charakteristické rysy těchto cyklů. Specifikujte trvání jednotlivých Kondratěvových vln a uveďte jejich typické znaky:

- ✓ první vlna _____

- ✓ *druhá vlna* _____
- ✓ *třetí vlna* _____
- ✓ *čtvrtá vlna* _____
- ✓ *pátá vlna* _____

Ekonomický cyklus se skládá z jednotlivých fází. Jejich označení není jednoduše pojímáno (viz učebnice):

- ✓ *fáze klasického cyklu* _____
- ✓ *fáze v současném pojetí cyklu* _____

Všechny ekonomické subjekty (jednotlivci, domácnosti, podnikatelé, firmy, "vláda") vycházejí při svém rozhodování z predikce ekonomického vývoje. Informace o konkrétním stavu ekonomiky a o jejím předpokládaném vývoji poskytují tzv. konjunkturální indikátory. Využijte svých ekonomických znalostí a uveďte příklady jednotlivých ukazatelů. Správnost svých odpovědí si ověřte v učebnici.

- ✓ *varovné ukazatele* _____
- ✓ *aktuální ukazatele* _____
- ✓ *zpožděné ukazatele* _____

7. 2 Mechanismus cyklu

Prostudujte si pozorně kapitulu 17.1 a při jejím opakování doplňte text.

Fáze expanze začíná vzestupem úrovně skutečného produktu a růstem cen ekonomických statků. Firmy investují a rozšiřují výrobní kapacity. Zvyšuje se zaměstnanost a rostou mzdy. Obchodníci vytvářejí _____. Investiční optimismus vede k vzniku _____. Ekonomická aktivita postupně dosahuje vrcholu a dochází k tzv. přehřátí ekonomiky. Ekonomika je přetěžována, "pracuje" nad své možnosti a vysoká úroveň cen znemožňuje ekonomickým subjektům nakupovat.

Podle klasického cyklu můžeme expanzi rozdělit na dvě etapy - oživení a konjunkturu. Uveďte jejich specifické rysy:

- *oživení* _____
- *konjunktura* _____

Vrchol končí tzv. horním bodem obratu, po němž následuje pokles ekonomické aktivity. Ve fázi kontrakce firmy omezují výrobu a snižují zaměstnanost. Dochází k poklesu agregátní poptávky a "krize" se prohlubuje. Lidé ztrácejí důvěru v ekonomiku a postižen je i bankovní sektor, nastává tzv. "run" na banky, tj. _____. Kontrakce je ukončena tzv. dnem (dolním bodem obratu). Reálný produkt v této fázi dosáhne své nejnižší úrovně, v

ekonomice jsou nevyužité výrobní kapacity, vysoká nezaměstnanost a spotřebitelská poptávka je na nízké úrovni. Podnikatelé, kteří chtějí zvýšit své výnosy, zavádějí _____ a snižují výrobní náklady. Realizace těchto cílů vyžaduje obnovu _____ a zavedení nových technických poznatků do výroby. Všechny tyto aktivity jsou spojeny s vlnou investic, které postupně nashutují expanzi ekonomiky. Výstup ekonomiky se zvyšuje a časem překoná předchozí maximum vyrobené produkce, což svědčí o ukončení cyklu.

7.3 Příčiny cyklického kolísání ekonomiky

V ekonomické literatuře existuje řada koncepcí vysvětlení příčin ekonomického cyklu. Většina z nich identifikuje příčiny cyklického kolísání výkonu ekonomiky ze vztahu mezi agregátní nabídkou a agregátní poptávkou. Faktory, které jsou označeny za příčiny cyklického chování ekonomického systému jako celku, jsou rozdělovány na endogenní a exogenní. Mnohé z výkladů cyklu vycházejí z kombinace těchto faktorů. Vzhledem k tomu, že dosud neexistuje všeobecně přijímaná teorie ekonomického cyklu, uvedeme hlavní přístupy k jeho vysvětlení.

Keynesovské teorie vycházejí z tvrzení, tržní ekonomika není vnitřně stabilní systém. Rovnováha v ekonomice je podle jejich názoru možná i při nevyužitých výrobních kapacitách a nezaměstnanosti. Vznik krize spojují se vznikem pesimistických očekávání podnikatelů, kteří se obávají, že budoucí investiční výnosy nepřevýší náklady na realizaci investičních záměrů. Slábnoucí poptávku po investicích považují za hlavní příčinu krize a zároveň upozorňují i na vliv snižování podílu spotřeby na národním důchodu (viz 14. kapitola učebnice).

Keynesovci spojili mechanismus investičního multiplikátoru s důchodovým akcelerátorem (viz 16. kapitola učebnice) a vymezili tzv. superkumulativní proces. Jeho působením vysvětlují cyklický pohyb ekonomiky. Vycházejí z autonomních investic, které vyvolávají kumulativní růst důchodů (produktu) v rozsahu určeném investičním multiplikátorem $(1/1-c)$. Tento růst důchodů zapříčiní růst objemu čistých indukovaných investic v rozsahu určeném koeficientem akcelerace $(\Delta K/\Delta Y)$. Vyvolané investice stimulují další růst výstup, který postupně dosáhne svého vrcholu. Znamená to, že ekonomika "narazí" na hranici svých produkčních možností, což se projeví vzestupem cenové hladiny. Ekonomická aktivita se proto začíná zpomalovat, snižuje se výstup a důchody, což se projeví v poklesu odbytu spotřebních statků a následně i snížením objemu indukovaných investic. Teprve obnova fixního kapitálu a nákup nových investic "odrazí" ekonomiku ode dna. Zvýšení produkce vyvolá vzestup investic a znovu se začnou "roztáčet kola" ekonomiky.

Peněžní teorie ekonomického cyklu považují za hlavní příčinu oscilací běžného produktu kolem potenciálního produktu nesprávnou peněžní a úvěrovou politiku centrální banky (její monetární politiku, viz 21. kapitola učebnice). "Pachatelem" cyklického kolísání ekonomiky je centrální banka. Předpokládejme, že centrální banka zvýší množství peněz v oběhu, což vede k snížení úrokové míry a banky tak mohou poskytovat levné úvěry. V ekonomice vzniká pozitivní poptávkový šok (graf 17.5), který vede k zvýšení cenové hladiny. Firmy toto zvýšení cen zpočátku vnímají jako růst cen svých produktů a domnívají se, že většina poptávky směřuje k jejich výrobkům. Snaží se této situaci využít a zvyšují produkci svých statků. Od zaměstnanců požadují větší výkony a nabízejí jim vyšší mzdy. Lidé ochotně zvyšují nabídku své práce, protože se domnívají, že za vyšší mzdy si koupí větší množství zboží.

Toto chování podle monetaristů svědčí o tom, že firmy a lidé podléhají tzv. peněžní iluzi. Tržní subjekty postupně zjistí, že se nezvětšují jen jejich důchody, ale že současně došlo k zvýšení cenové hladiny. Uvědomí si, že vyšší důchody jim nepřinesou očekávané efekty a peněžní iluze začnou vyprchávat. Ekonomika, která se vlivem pozitivního poptávkového šoku odchýlila od potenciálního produktu (doprava), se postupně vrátí na svůj potenciál.

Centrální banka podle názoru monetaristů neumí správně načasovat dopad svého opatření a způsobuje poruchy v ekonomickém vývoji. Proto monetaristé doporučují, aby centrální banka pouze udržovala takové tempo růstu peněžní zásoby (množství peněz v oběhu), které odpovídá spontánnímu růstu reálného produktu.

Teorie politickoekonomického cyklu se snaží upozornit na to, že každé ekonomické rozhodnutí je zároveň rozhodnutím politickým, a že každé politické rozhodnutí je zároveň rozhodnutím ekonomickým. Politici se snaží "udržet se" u moci a chtějí být znovu zvoleni. Proto má politický cyklus vliv na průběh ekonomického cyklu. Přibližně rok před volbami vlády preferují růst produkce, zaměstnanosti, mezd a vytvářejí u voličů pozitivní očekávání. Předpokládejme, že tito politici ve volbách zvítězili. Lidé ovšem po volbách zjistí, že sliby nejsou plněny. Hlavní důvod spočívá v tom, že politici musí řešit náklady své volební kampaně, které se začnou projevovat až po volbách. Předvolební expanzivní politika vede k inflaci a politici se proto po volbách uchylují k restriktivní politice. Dopady restriktivní politiky se časem přestanou projevovat a lidé na ně zapomenou. Před termínem voleb politici znovu začnou "slibovat" a celý cyklus se opakuje. Empirické zkušenosti ukazují, že pravicivé i levicové strany se v rámci popsaného politického cyklu chovají stejně - před volbami populisticky upřednostňují expanzi a po volbách jsou nuceni k restrikci.

Shrnutí:

Ekonomický cyklus je formou pohybu kapitalistické ekonomiky. Ekonomický cyklus je pravidelné střídání vzestupných a sestupných fází vývoje ekonomiky. Makroekonomická rovnováha na trhu zboží a služeb se může vytvářet pod potenciálním produktem nebo nad ním. Výkyvy ekonomické aktivity vykazují určitou pravidelnost a ekonomická teorie proto rozlišuje Kitchinovy krátkodobé cykly, dlouhodobé Kondratěvovy vlny a střednědobé Juglarovy cykly.

Klasická varianta střednědobého cyklu má čtyři základní fáze - krizi, depresi, oživení a konjunkturu. V současném modelu cyklu rozeznáváme - recesi, dno, expanzi a vrchol. V druhé polovině 20. století se projeví určité změny v průběhu cyklu, začala se prosazovat jeho asynchronnost, snižuje se vliv zásob, ceny statků neklesají ani ve fázi kontrakce, vládní intervencionismus vede k rychlejšímu překonání poklesu apod.

Odhalení příčin cyklického vývoje je předmětem teoretických sporů. Všichni se shodují v tom, že kritickým bodem ve vývoji ekonomiky je horní bod zvratu, ve kterém končí expanze a začíná recese. Ekonomické teorie cyklu se rozdělují na exogenní a endogenní. Konkrétní příčiny se hledají na straně agregátní poptávky (poptávkový šok) a agregátní nabídky (nabídkový šok). Ekonomové se neshodnou v tom, které faktory vyvolávají poptávkové nebo nabídkové šoky.

Keynesovský přístup se zaměřuje na rozkolísanost agregátní poptávky pod vlivem výkyvů investičních a spotřebních výdajů, které jsou vyvolány pesimistickými očekáváními. Peněžní teorie ekonomického cyklu označují za příčinu rozkolísanosti agregátní poptávky změny v množství peněz v oběhu. Vznik odchylek skutečného produktu od potenciálního produktu je podle monetaristů podmíněn vytvářením peněžních iluzí tržních subjektů. Politickoekonomický cyklus je považován za příklad exogenního ekonomického cyklu.

Úkoly k zopakování a procvičení

Prostřednictvím úkolů si ověříte, zda jste porozuměli obsahu kapitoly. Kontrola znalostí získaných studiem kapitoly je základem Vašeho sebehodnocení.

A) Vyberte správnou odpověď.

1. Juglarovy cykly jsou evidovány od hospodářského poklesu v roce _____ 1929; 1825, 1973.
2. V druhé polovině 20. století se v ekonomickém cyklu projeví výrazné změny _____ terciární sektor přijímá zaměstnance i ve fázi kontrakce; často dochází ke snížení tempa růstu; délka cyklu se zkracuje a amplitudy jsou nižší.
3. Tzv. tvořivá destrukce probíhá ve fázi _____ kontrakce; deprese; oživení.
4. Mezi varovné ukazatele cyklu patří: _____ změny v zásobách; reálný HDP; maloobchodní obrat.
5. Podle teorie reálného ekonomického cyklu kolísání ekonomiky způsobují náhodné výkyvy na straně nabídky, jde o _____ technologické šoky; nákladové šoky; politické události; změny přírodních podmínek.

B) Test pravdivé (P) nepravdivé (N) výroky:

1. Neočekávané zvýšení množství peněz v oběhu vyvolá nabídkový šok. P/N
2. Podle monetaristů by centrální banka neměla provádět krátkodobou anticyklickou politiku. P/N
3. Princip akcelerace vychází z toho, že růst reálného důchodu a vzestup poptávky po spotřebních statcích vyvolá tlak na rozšíření výrobních kapacit. P/N
4. Počty přijatých zakázek, především v odvětvích vyrábějící kapitálové statky, patří mezi varovné ukazatele ekonomického cyklu. P/N
5. Změny ve stavu zásob surovin, materiálu, meziproductů a hotové produkce jsou charakteristickým rysem tzv. Kichinova cyklu. P/N
6. V ČR provádí Český statistický úřad výběrová anketní šetření, při nichž jsou zástupci podnikatelské sféry dotazováni na současnou pozici firmy na trhu a na očekávaný vývoj odvětví. P/N

C) Kvizové otázky:

1. V ekonomické teorii se jako endogenní příčiny ekonomických cyklů uvádějí:
 - a) změny světových cen surovin
 - b) migrace obyvatelstva

- c) politické krize
- d) investiční pesimismus
- e) pokles poptávky po spotřebních statcích

2. Předpokládejme, že pokles výkonu ekonomiky se zastavil a započal jeho vzestup. Který pojem tuto situaci popisuje?

- a) dno
- b) deprese
- c) oživení
- d) expanze
- e) žádný z uvedených pojmů

Další studijní zdroje:

HELÍSEK, M. *Makroekonomie, základní kurs*. Slaný: Melandrium, 2000. ISBN 80-86175-10-3. str. 90 - 115, 160 - 176.

SAMUELSON, P., NORDHAUS, W. *Ekonomie*. 18. vyd., Praha: NS Svoboda, 2007. ISBN 978-80-205-

0590-3. str. 555 - 567, 577 - 587, 466 - 473.

SCHILLER, B. R. *Makroekonomie dnes*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-251-0109-X. str. 137 - 156, 309 - 323.

Český statistický úřad: www.czso.cz

Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD): www.oecd.org

skupina Světové banky: www.worldbank.org